

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ СОЦІАЛЬНОЇ ТА ПОЛІТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

***СІМ'Я
ЯК НОСІЙ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ ЩОДО
РОЗВИТКУ ОСВІТИ
У ПОСТВОЄННОМУ СУСПІЛЬСТВІ***

Рекомендовано до друку вченою радою
Інституту соціальної та політичної психології НАПН України,
протокол № 12 від 31 жовтня 2024 року

Рецензенти:

Якимчук Б.А., кандидат психологічних наук, професор;
Остапенко І.В., кандидатка психологічних наук

Сім'я як носій громадської думки щодо розвитку освіти у
поствоєнному суспільстві: практичний посібник / за ред. Г. М. Бевз, Л. Г.
Бобрової; Національна академія педагогічних наук України, Інститут
соціальної та політичної психології. 2024. – 182 с.

Посібник є першим у підготовленій колективом відділу психології спілкування Інституту соціальної та політичної психології НАПН України серії видань, що спрямовані на підвищення професійної компетентності освітян з питань ролі сім'ї в розвитку освіти. Акцентується увага на тих питаннях, які увиразнилися в умовах повномасштабної війни і набуватимуть дедалі більшої ваги в повоєнному суспільстві. Сім'я розглядається як суб'єкт освітнього процесу дитини, покликаний відігравати провідну роль у формуванні громадської думки щодо реформування і розвитку освіти.

Адресовано менеджерам освіти, психологам, учителям, соціальним педагогам, батькам, студентам і викладачам закладів вищої освіти, а також широкому колу осіб, які зацікавлені у демократичному розвитку освіти в Україні.

ISBN 978-966-189-720-4

Видано державним коштом. Продаж заборонено

© Інститут соціальної та політичної психології НАПН України, 2024

© Г. Бевз, Л. Боброва, О.Дзюбенко, О. Ловка, І. Петренко, О. Чистяк, 2024

ЗМІСТ

ЗМІСТ	3
ПЕРЕДМОВА	4
АЛГОРИТМ РОБОТИ З ПОСІБНИКОМ	9
СКОРОЧЕННЯ	Error! Bookmark not defined.
РОЗДІЛ 1. СІМ'Я ЯК СУБ'ЄКТ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ ЩОДО РОЗВИТКУ ОСВИТИ	Error! Bookmark not defined.
1.1. Громадська думка як суспільний феномен	Error! Bookmark not defined.
1.2. Сутнісні характеристики громадської думки	Error! Bookmark not defined.
1.3. Концептуалізація поняття суб'єкта громадської думки у соціально-психологічній науці	Error! Bookmark not defined.
1.4. Участь батьків як суб'єктів громадської думки в освітньому процесі дитини	Error! Bookmark not defined.
РОЗДІЛ 2. ВЗАЄМОДІЯ СУБ'ЄКТІВ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ В СИСТЕМІ «СІМ'Я-ШКОЛА»	Error! Bookmark not defined.
2.1. Громадська думка в контексті міжсуб'єктної взаємодії	Error! Bookmark not defined.
2.2. Соціально-психологічні чинники міжсуб'єктної взаємодії в освітньому просторі	Error! Bookmark not defined.
РОЗДІЛ 3. ЦІННІСТЬ ОСВИТИ В СІМІ ТА СУСПІЛЬСТВІ	Error! Bookmark not defined.
3.1. Освіта як цінність, що передається від покоління до покоління	Error! Bookmark not defined.
3.2. Освітній та громадський контекст становлення особистості випускника Нової української школи	Error! Bookmark not defined.
РОЗДІЛ 4. ДОБРОБУТ УЧНІВ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ	Error! Bookmark not defined.
4.1. Добробут людини: сучасна наукова думка	Error! Bookmark not defined.
4.2. Добробут учнів у Новій українській школі	Error! Bookmark not defined.
РОЗДІЛ 5. ВЗАЄМОРОЗУМІННЯ БАТЬКІВ І ДІТЕЙ: ОСВІТНІЙ КОНТЕКСТ	Error! Bookmark not defined.
5.1. Трагування взаєморозуміння у батьківсько-дитячих стосунках	Error! Bookmark not defined.
5.2. Взаєморозуміння батьків та дітей щодо освітніх досягнень дитини	Error! Bookmark not defined.
РОЗДІЛ 6. ЯК ПОБУДУВАТИ КОМУНІКАЦІЮ МІЖ ШКОЛОЮ ТА СІМ'ЄЮ	Error! Bookmark not defined.
6.1. Процес комунікації	Error! Bookmark not defined.
6.2. Площини комунікації.	Error! Bookmark not defined.
6.3. Засоби комунікації.	Error! Bookmark not defined.
6.4. Методика оцінювання вебсайту закладу загальної середньої освіти як засобу комунікації	Error! Bookmark not defined.

ЗАМІСТЬ ПІСЛЯМОВИ: УСВІДОМЛЮЮЧИ НАСЛІДКИ ВІЙНИ. **Error! Bookmark not defined.**

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ
ДОДАТКИ

Error! Bookmark not defined.
Error! Bookmark not defined.

ПЕРЕДМОВА

Освіта – це, як відомо, основа розвитку особистості, суспільства, нації та держави. Відтворюючи та нарощуючи інтелектуальний, духовний і економічний потенціал людини і суспільства, вона є запорукою майбутнього України. Сьогодні, в умовах повномасштабної війни, очевидно, що освіта має стати ключовим елементом стратегічного плану відновлення країни. Тому виняткової ваги набуває формування громадської думки (далі ГД) щодо розвитку освітньої системи в Україні.

Воєнні реалії поставили нові питання перед освітянською спільнотою – як продовжити надання якісних, ґрунтовних знань здобувачам освіти, за допомогою яких сучасних технологій, прийомів, засобів, а головне – як зберегти та укріпити комунікативний зв'язок між учасниками освітнього процесу. Дитина є активним суб'єктом спільної діяльності вчителів, батьків і зацікавленої в її особистісному становленні громадськості. З огляду на це, актуалізується необхідність ефективної взаємодії закладу загальної середньої освіти (далі ЗЗСО) та сім'ї, які виступають як надавачі та замовники освітніх послуг для дитини.

Актуальність підвищення ролі сім'ї в освіті дітей на сучасному етапі базується на представництві законних прав та інтересів дитини, яке відповідно до Сімейного кодексу України покладається на батьків. У Законі України «Про освіту» наголошується, що батьки мають право обирати і бути обраними до органів самоврядування в закладах загальної середньої освіти; звертатися до органів виконавчої влади з питань освіти дітей та сприяти здобуттю ними якісної освіти. Отже, закон визначає сім'ю як активного суб'єкта освітнього процесу дитини.

Це, своєю чергою, зумовлює провідну роль сім'ї у формуванні та функціонуванні ГД щодо розвитку освіти. Саме в сім'ї як первинній ланці соціалізації особистості утверджуються наріжні ідеали, які перетворюються на суспільну свідомість. Сім'я і школа як соціальні інституції взаємодіють через систему зв'язків, у якій задіяні відповідні суб'єкти: батьки, вчителі, діти та інші *інтересанти* освіти. Тому ГД за умови належної поінформованості громадян з

питань освіти, може бути потужним інструментом комунікації як *суб'єктів освітнього процесу*¹, так і її *стейкхолдерів*², сприяючи спільній конструктивній діяльності задля розвитку дитини.

Сучасні виклики, що постали перед освітою, актуалізували потребу утвердження у діяльності закладів освіти концептуальних положень Нової української школи (НУШ). Зокрема, йдеться про автономію шкіл із впровадженням постійного моніторингу освітнього процесу для стратегічного планування; узгодження дій усіх стейкхолдерів освіти задля формування спільного бачення її розвитку; зміцнення соціальних зв'язків і згуртованості громади як основи мобілізації для захисту територій; врахування громадської думки щодо освіти та її ролі в житті громади, що сприяє консолідації зусиль у критичних умовах; відновлення здатності сім'ї брати відповідальність за розвиток, виховання, соціалізацію й освіту дитини, а також налагодження правових відносин між батьками та закладом освіти. Вивчення досвіду функціонування закладів освіти *в умовах війни* є важливим кроком для розвитку дієвої та прогресивної освітньої системи в *повоєнний час*. Ці знання дозволять не лише оперативно адаптувати систему освіти до нових умов, а й створити основу для її демократизації. Наразі, досвід війни окреслює аспекти організації освітнього процесу, яким слід приділити особливу увагу у *повоєнний період*, зокрема в питаннях забезпечення безпеки, зосередження уваги стейкхолдерів освіти на освітній діяльності ЗЗСО як основної, посилення уваги до ГД з питань освіти та впровадження нових форм взаємодії між школою та сім'єю як умови консолідації суспільства задля його мобілізації з метою вирішення нагальних питань. Важливо також підтримувати у суспільній свідомості цінність освіти. Вона ґрунтується на ефективній діяльності ЗЗСО у забезпеченні освітніх досягнень дітей, що є безумовною запорукою розвитку громади й країни.

¹ Суб'єкти освітнього процесу – вчителі, учні та їхні батьки

² Термін стейкхолдери є синонімом терміну інтересанти, що охоплюють широке коло громадян та організацій, які мають інтерес до позитивного розвитку освіти. Більш детально про це можна ознайомитися в **Нова українська школа: соціально-психологічні технології підтримки** : практичний посібник / за ред. Г. М. Бевз, С. Л. Кравчук; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. – Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2021. – 162 с.

Ключовим аспектом цього процесу є збалансованість та узгодженість взаємодії сім'ї і школи, єдність поглядів і цілей у розвитку освітнього процесу, що є провідними умовами для особистісного розвитку дитини, зокрема випускника НУШ. Тож спираючись на сучасні досягнення у розвитку освіти, варто пам'ятати про її позитивні здобутки, підтримувати їх та уникати поспішних, але хибних рішень з позиції стратегічної перспективи демократичного становлення НУШ. Цей посібник покликаний поєднати реалії воєнного сьогодення з очікуваним мирним майбутнім. Уроки цього періоду мають залишатися в центрі уваги ще багато років. Вони сприятимуть розбудові освітньої діяльності у ЗЗСО, заснованої на демократичних засадах вільної країни.

В цьому контексті в практичному посібнику висвітлено як світові наукові досягнення, так і результати актуального емпіричного дослідження авторського колективу посібника, що розкривають форми участі батьків як суб'єктів громадської думки у освітньому процесі дитини; особливості передання ціннісного ставлення до освіти у родині; умови добробуту дитини у школі в процесі реформування загальної середньої освіти; психологічні засади розвитку взаєморозуміння у батьківсько-дитячих стосунках як механізму збереження безпеки дитини та підтримки її академічних досягнень; особливості міжсуб'єктної взаємодії та стратегії розвитку комунікації у системі «школа-сім'я». Представлені матеріали є результатом наукового (прикладного) дослідження на тему «Соціально-психологічні умови підвищення ролі сім'ї як носія громадської думки щодо реформування освіти», що реалізувалося впродовж 2022-2024рр. співробітниками відділу спілкування Інституту соціальної та політичної психології НАПН України. Вибірка дослідження становила 993 особи, а саме: педагогічні працівники (160 осіб), учні (499 осіб) та їхні батьки (334 особи).

Результати емпіричних досліджень акцентують увагу на створенні освітнього простору для розвитку дитини в умовах реформованої школи та реалій воєнного стану в країні. Окремо розглядається перспектива його повоєнної розбудови з акцентом на роль сім'ї як носія та виразника громадської

думки щодо розвитку освіти. Видання містить таблиці, рисунки та авторські моделі, що пояснюють і візуалізують створення освітнього простору для дітей та шкіл. Зокрема, це концептуальна модель ГД думки щодо освіти та комплексна модель участі батьків у освітньому процесі дитини (Л. Боброва); модель розгортання ГД думки в системі «сім'я-школа» та структурна модель міжсуб'єктної взаємодії учасників освітнього процесу (І. Петренко); модель добробуту учнів в освітньому середовищі (О. Дзюбенко); стратегічна модель сталого розвитку випускника освітнього закладу (Г.Бевз, А. Мочарська); модель взаєморозуміння батьків і дітей щодо освітніх досягнень (О. Чистяк); модель регуляції комунікації між сім'єю та школою (О. Ловка). Посібник доповнений списком наукових джерел, а також пояснювальними схемами, які будуть корисні допитливому читачеві. Видання складається із шести розділів, авторами яких є співробітники відділу психології спілкування ІСПП НАПН України, а саме: розділ 1 – Боброва Лариса Григорівна (к.психол.н.); розділ 2 – Петренко Ірина Володимирівна (к.психол.н.); розділ 3 – Бевз Галина Михайлівна (д.психол.н., професорка) 4 – Дзюбенко Олена Анатоліївна (к.психол.н, доцентка); 5 – Чистяк Ольга Володимирівна (к.психол.н., доцентка); 6 – Ловка Ольга Володимирівна (к.психол.н., доцентка).

Варто зауважити, що посібник є першою частиною комплексу «Сім'я і освіта: стратегії взаємодії», що складається з трьох частин. Матеріали даного посібника забезпечують інформаційну основу для підготовки та проведення циклу просвітницьких зустрічей для вчителів і батьків, діти яких закінчили початкову школу і переходять до середньої ланки освіти. Ґрунтовний теоретичний матеріал, представлений у посібнику сприятиме формуванню системного розуміння означеної проблематики та усвідомленню її процесів, розвитку аналітичного мислення та поглибленню професійної компетентності. Методика проведення рекомендованих авторським колективом просвітницьких зустрічей представлена в наступній, другій частині комплексу — навчально-методичному посібнику *«Підвищення ролі сім'ї як стейкхолдера освіти»*. Третя частина — *«Стратегії взаємодії сім'ї та школи у повоєнний період»* — містить

методичні рекомендації щодо налагодження конструктивної взаємодії між батьками учнів та закладом повної загальної середньої освіти, що поєднує два процеси – організацію освітнього процесу дитини (проведення інформаційної зустрічі та укладення угоди) і підтримку її поточних процесів (система консультацій щодо освіти дитини, забезпечення зворотного зв'язку та оперативне вирішення освітніх питань). Усі три частини комплекту мають узгоджену структуру, що забезпечує зручність і зрозумілість у користуванні. Доповненням до нього є підготовлений авторами *тематичний словник-довідник «Сім'я і освіта»*, що містить термінологічний апарат, який охоплює два фундаментальні соціальні інститути в житті дитини — сім'ю та освіту.

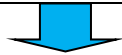
Авторський колектив висловлює подяку передусім захисникам і захисницям нашої України! Щиро дякуємо Державній службі якості освіти та управлінню освіти і науки Волинської області; адміністрації та педагогічним працівникам закладів загальної середньої освіти Запорізької та Волинської областей і міста Києва, зокрема Камінь-Каширського ліцею №2 Камінь-Каширської міської ради Волинської області, ЗСО Любешівського ліцею, Машівського ліцею Вишнівської сільської ради Волинської області, спеціалізованої школи I-III ступенів № 207 з поглибленим вивченням англійської мови міста Києва, середньої загальноосвітньої школи №12 м.Києва, Кушугумської гімназії «Інтелект» Комунального закладу загальної середньої освіти Кушугумської селищної ради Запорізького району Запорізької області. Особлива подяка учням, які навчалися у 2023 році у п'ятих-шостих класах, та їхнім батькам за висловлену думку щодо розвитку освітнього простору, вдосконалення діяльності їхнього закладу освіти а також за їхню включеність у процеси підтримки освітніх ініціатив у громаді.

АЛГОРИТМ РОБОТИ З ПОСІБНИКОМ

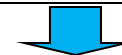
Структура посібника відповідає тематиці просвітницьких зустрічей і слугує алгоритмом, що допоможе читачеві поступово переходити від одного аспекту до іншого, формуючи розуміння сім'ї як стейкхолдера освіти, замовника освітніх послуг для дитини, носія та виразника громадської думки щодо розвитку освіти.

Кожний розділ посібника є кроком, який висвітлює певний ракурс розвитку паритетних стосунків освітньої системи НУШ в умовах громадянського суспільства.

1-й крок розкриває поняття ГД як дієвої сили позитивного спрямування освітніх комунікацій та спільної конструктивної діяльності всіх інтересантів освіти задля розвитку дитини.

2-й крок стосується взаємодії суб'єктів ГД у системі «школа – сім'я» як окремих дій, взаємин та взаємозв'язків між їхніми статусами, ролями, цінностями, символами і смислами, які вони створюють і репродукують.

3-й крок стосується переосмислення настанов дорослих щодо цінності освіти, що допоможе їм стати союзниками дитини у здобутті освіти з радістю.

4-й крок розкриває поняття добробуту людини загалом і, зокрема, дитини як учня та учениці закладу повної загальної середньої освіти.

5-й крок розкриває поняття взаєморозуміння у батьківсько-дитячих стосунках як умову та механізм збереження безпеки дитини і підтримки її освітніх досягнень та академічної успішності.

6-й крок інтегрує всю попередню інформацію у прикладному вирішенні - побудові комунікації між школою та сім'єю.

7-й крок – соціальна включеність -
це крок, що розпочинає спільні дії стейкхолдерів освіти (школи і сім'ї) щодо стратегічного розвитку ЗЗСО у вашій громаді та задоволення освітніх потреб здобувачів освіти

Останій крок цього алгоритму передбачає можливість проведення названих групових зустрічей як у цілому, так і кожної окремо для вирішення поставлених завдань, а також дозволяє змінювати задану послідовність.